

Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet. 1.

SAMLAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSK
LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

Ny följd. Årgång 6

1 9 2 5

UPPSALA 1926

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1926

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

EN NYFUNNEN DIKT AV STAGNELIUS.

Av

ALBERT NILSSON.

Calmar-Posten d. 22 mars 1817 innehåller följande dikt

*Öfver
Fru Doctorinnan
Emerentia Brita Maria Bäckerströms
Död*

Från himlens boningar den helga timman klingar
Till jordens mörker ned: hon slutat har sitt lopp.
På morgonrodnans gyllne vingar,
En morgonrodnad sjelf, den rena Själens svingar,
Till Skaparns thron, ur grusets verldar opp.
Ren ser hon strålarne af Kärleks Solen spridas
Kring evighetens ljusa strand:
Ren glorian åt sin hjässa vridas
Och palmen blomstra i sin hand.

Slocknadt, slocknadt är det öga,
Som i vällust och i smärta,
Tacksamt lyftadt mot det höga,
Religionens tårar grät.
Brustet, brustet är det hjärta,
Som vid människors elände,
Blödde, flammade och kände —
Dödens köld har isat det.

Flyktad är den sköna Anden,
Mästerverket af Naturen:
Sjunket är den milda handen,
Som de uslas tillflykt var.

Men af änglavingar buren,
Själén, lik en hvitklädd Tärna,
Öfver portens sista stjärna,
Hänryckt mot sin brudgum far.

Där, beprydd af helgonkransen,
Där i gyllne Sabats-hvila,
Ömt tillbedjande i glansen
Af Guds anlete hon står.
Barn och Make glädtigt ila
Där den kommande till möte,
Gråta i den Högas sköte
Kärlekens och fröjdens tår.

Allt hvad Månans ljus beskiner,
Allt hvad dagens öga röjer
Skall förvandlas. I ruiner
Sjunker hvarje byggnad här.
Hvarje ros sig vissnad böjer:
Släkter uppstå och försvinna,
Sekler quälla och förrinna —
Endast dygden evig är

Den i detta gravkväde besjungna doktorinnan Emerentia Bäckerström, f. Hoppenfeldt var vid sin död 72 år gammal och sedan mer än trettio år änka efter prostén i Ljungby pastorat Anders Bäckerström. Denne tillhörde stiftets mest bemärkta prästmän och hade bakom sig en ganska egendomlig levnadsbana. Utgången ur ett soldathem i Åby socken, sattes han tidigt i skola i Kalmar, men måste efter faderns död på grund av bristande medel avbryta skolgången. Sedan modern gift om sig med skräddarmästare Hans Lindmeyer i Kalmar, fick sonen återvända till skolan, dock endast för en kort tid, ty styvfadern arrenderade Kölby herregård och sonen måste hjälpa till vid gårdsarbetet med att köra mjölsäckar från Kölby kvarn till Kalmar. Emellertid uppsade gårdens ägare brukspatron Balzar Georg Hoppenfeldt arrendet och härigenom bereddes pojken ånyo möjlighet att återupptaga studierna. Han kunde då ej ana, att han en gång i framtiden skulle bli brukspatronens svärson och ärva hans stora förmögenhet.

Efter slutad skolgång inskrevs Anders Bäckerström 1745 tjugott år gammal som student vid akademien i Uppsala. Här försörjde han sig genom konditioner. En tid var han med sin discipel

inackorderad hos den bekante wolffianske filosofen Nils Wallerius och hade förmånen av hans personliga umgänge. År 1753 försvarade han en kuriös latinsk avhandling Om spöken, vilken den lärde filosofen författat och vari denne efter den wolffianska filosofiens stränga metod bevisade spökens existens.¹ Efter att ha förvärvat magistergraden i Greifswald tjänstgjorde Bäckerström ett par år vid domkyrkan i Kalmar som predikobitråde till biskop Beronius. Därefter utnämndes han 1759 till amiralitetspastor och tjänstgjorde som sådan på örlogsflottan under det pommerska kriget. År 1765 erhöll han Ljungby pastorat i Kalmar stift och verkade där till sitt livs slut 1786.

Prosten Bäckerström var tvenne gånger gift, första gången med en dotter till biskop Beronius, sedermera Sveriges ärkebiskop, andra gången med Emerentia Hoppenfeldt. Det senare giftet välsignades med tre barn, vilka alla dogo vid unga år. I N. Löfgrens år 1836 utgivna *Tjenstemän vid församlingarne och läroverken uti Kalmar stift*, varur ovanstående biografiska data hämtats, ges följande slutkaraktistik av prosten Bäckerström: »Han var en nitisk och rättsinnig själasörjare, predikade gammal och oförfalskad christendom samt gynnade och försvarade med kraft yngre prester, som i detta fall tänkte lika med honom. Han införde, först af alla i detta stift, nattvardsungdomens konfirmation uti sina församlingar, hämtande anledning dertill af Kongl. Br. d. 19 Febr. 1718.»

Prostinnan Emerentia Bäckerström prisas för sin stora välgörenhet och sitt fromma kristliga sinnelag. Det heter om henne i den nyss nämnda skriften: »Enkefru Doktorinnan E. B. M. Bäckerström . . . bodde på Kölby gård, der hon afled d. 11 mars 1817, alltid oförgätlig, icke blott för den betydliga förmögenhet hon ägde, utan äfven för dess frikostiga användande till fattiges understöd och andra christliga ändamål. Westrums nya kyrka i Tjust, det prydliga socknemagazinshuset i Ljungby, ett förträffligt orgelverk i denna kyrka och andra varaktiga minnesmärken af hennes gifmildhet, skola länge erinra en tacksam efterverld om hennes tillvarelse. Hon ligger begrafven jemte sin man i en murad och hvälfd graf under golfvet på norra sidan i koret af Ljungby kyrka. Grafven är tillsluten af en masiv jerndörr och nyckeln inkastad. Doct. Bäckerströms contrefait förvaras i sakristian.»

¹ Jfr min uppsats *Jakob Fredrik Neikter*, Samlaren 1913, där det lämnas en redogörelse för denna avhandling.

Ett värtaligt vittnesbörd om fru Bäckerströms nobla personlighet och varma medkänsla för de fattiga utgör det gåvobrev, varmed hon 1804 skänkte Ljungby pastorat det här ovan nämnda sockenmagasinshuset. Ur det vidlyftiga gåvobrevet, som är avtryckt i *Calmar-Posten* 1818 n:r 32, 34, 37, meddelas här ett par utdrag:

Mätte intet mitt wälmenta hjerta, min redeliga Själ blifwa misskänd eller misstydd af någon för sådane afsickter, som äro att förena med egenkärleken, med ett tomt Lofljud, med den swagheten, att under utföningen af något godt, förborga egennyttans alster, eller söka anseendet i den obestämda Årans fåfängeliga glants. Mätte afundens, aggets eller hämndlystnadens dålda eller synliga pilar alldrig såra den oblida bedömmarens öfwer andras gerningar egna hjerta, alldrig träffa mitt, alldrig störa Edert, som nu ären ägare af detta *förrådshus för hungroga medbröder wåra behöfwande likar, Behofwets barn, både inom och utom oss*. Emottagen då, älskade Sockneboar! detta Huset som ett förnyadt vedermäle af min Saliga Mans Herda-Nit och Embetstrohet ibland Eder, såsom en minneswård öfwer hans arbete och åsyftade nytta ibland Eder, såsom en wärkan af hans första började Magazins-Inrättning härstädes och min sedermera önskade fortsättning dermed! Emottagen det, *med Edert allmänna samtycke och Bifall*, till desse af mig upgifne och till Edert enhälliga och framtida efterlefwande föreslagne Reglor.

§ 8. Till de usle och olycklige i Församlingen af Socknarnes egne Barn och Infödingar, som af Sjukdom, Ålderdom, wärkbrutne lemmar äro Sängliggande eller i annan nöd, utan egit förwällande äro så tryckte af jordiskt elände, att de hwarken med arbete eller bedjande wid andras dörrar, förmå skaffa sig något till uppehälle, bör af den årligen inflytande Ränte Spannmålen lemnas såsom understöd till hwar och en sådan olycklig och begråten Korsdragare en half Tunna Spannmål, och på det att intet Magazinet tillwäxt må härigenom hindras eller minskas, så gifwer jag i sådant ändamål, och till sådane nödlidande som förut äro nämnde, Tjugo Tunnor Råg, hwilka wid nästkommande Allhelgonatid, på Magazinet skola blifwa inlemnade, och emottagas på Magazinet öfwerste wåning, som alltid kommer att förblifwa sådane fattigas Spannmålsrum af hwilka Tjugo Tunnor, äfwen utlåningar årligen komma att ske för de fattigas räkning, emot lika Ränta som den öfrige Låne-Spannemålen, nemligen en half Skeppa på Tunnan.

Allt talar för att gravdikten har Stagnelius till författare. Det är det enda hittills kända fall, då han lämnat ett poetiskt bidrag

till någon tidning. Den gamla doktorinnan Bäckerström hörde till familjen Stagnelius' umgängeskrets. Stagnelius hade en gång förut besjungit henne i ett ungdomligt namnsdagskväde, varur reminiscenser återfinnas i gravdikten. Att poemet *På Emerentias Dag* utgör en hyllning till prostinnan Bäckerström har Böök redan påpekat i monografien (s. 67). Från vilket år detta tidiga alster av Stagnelius förskriver sig, är en fråga, till vilken jag längre fram återkommer.

Prostinnan Bäckerström avled den 11 mars 1817; den 22 mars står poemet att läsa i Calmar-Posten. Om Stagnelius vid denna tid tjänstgjort i Ecklesiastik-expeditionen, skulle han knappast kunna vara författare till dikten, ty det är föga sannolikt, att han under de få dagar, som förflyta mellan prostinnan Bäckerströms död och poemets tryckning i Calmar-Posten, skulle ha hunnit att i Stockholm få underrättelse om hennes död, skriva dikten och sända den till Kalmar. Stagnelius har emellertid vid denna tid befunnit sig i Kalmar. Expeditionsdiarierna visa, att han fr. o. m. september 1816 till juli 1817 icke mottagit några kungliga brev till renskrivning. Han har dessa månader vistats i hemmet och han skrev då både Eröfringen af Ceuta, som spelades i hemmet, och Wladimir den Store.

Prostinnan Bäckerström var känd för sin stora välgörenhet, och varje poet, som besjög henne, måste naturligtvis prisa hennes givmildhet, men det är icke troligt, att två olika poeter skulle ha valt samma uttryck och bilder. I poemet *På Emerentias Dag* heter det:

Hör tacksamhetens språk ur rörda bröst,
 Se bönens offer-rök i bygdens dalar.
 Ur helgedomen af en gränslös själ
 Med tårens vällust i ett hänryckt öga
 En räddad usling anförtror Ditt väl
 Åt Dygdens Brudgum, Hjelten i det höga.

Gravdikten skildrar den dödas himmelsfärd, huru hon, som varit »de uslas tillflykt», föres till sin brudgum — Gud:

Sjunken är den milda handen
 Som de uslas tillflykt var.
 Men af änglavingar buren,

Själen, lik en hvitklädd Tärna
Öfver portens sista stjärna
Hänryckt mot sin brudgum far.¹

I nästföljande strof förekommer det äkt-stagnelianska uttrycket »gyllne Sabats-hvila»:

Där bepydd af helgonkransen,
Där i *gyllne Sabats-hvila*,
Ömt tillbedjande i glansen
Af Guds anlete hon står.

Man erinras om ett motsvarande uttryck i dikten *Amanda*, som med all sannolikhet förskriver sig från ungefär samma tid — år 1817 eller möjligen 1818.

Se! själarne ila
Vid dödsängels bud
Till *gyllene hvila*
I famnen af Gud.

Man jämföre även en strof i den senare teosofiska dikten *Brudgummen*:

När höjs jag, frälsad öfver tingen?
När skimrar jag i syskonringen?
När famnar mig i *gyllne ro*,
Han, mina tankars A och O.

Huru stagneliansk är icke även förgängelsekänslan i sista strofen, motsatsen mellan de jordiska tingens flyktighet och dygdens eviga värde:

Allt hvad Månans ljus beskiner,
Allt hvad dagens öga röjer
Skall förvandlas: I ruiner
Sjunker hvarje bygnad här.
Hvarje ros sig vissnad böjer:
Släkter uppstå och försvinna,
Sekler quälla och förrinna —
Endast dygden evig är.

¹ Det dunkla uttrycket »portens sista stjärna» får sin förklaring i namnsdagspoemet, som börjar:

Österns Portar! öppnen Er!
Delos' Tärna lampan släcker etc.

Man kan finna parallellställen till denna strof både i odet *Till Dygden*, som är skrivet 1817, och i dikten *Stjernorna*, som härrör från Stagnelius' teosofiska period.

Calmar-Posten innehåller ofta poem, men de äro i allmänhet mycket medelmåttiga; somliga av dem äro rena pekoral. Stagnelius' vackra gravdikt verkar som en aristokratisk främling i denna skara. Men hans dikt skiljer sig från dem även till stavningen. Uppenbarligen går Stagnelius' egen stavning igen i trycket. Det är utmärkande för Stagnelius att ända till 1818 stava orden hjärta, stjärna och hjässa med ä. Alla tre orden förekomma i dikten stavade med ä. I andra dikter i samma årgång stavas ordet hjärta regelbundet med e; ofta förekommer även i dessa dikter bokstavstypen w i stället för v.¹

Jämför man det ungdomliga namnsdagspoemet och gravdikten, så förete de båda poemen vissa likheter, men det ligger emellan dem en rad av år, som beteckna en oerhörd poetisk utveckling. När är namnsdagspoemet skrivet? Böök yttrar därom i sin monografi (s. 67): »Skulle man gissa vad som vore det äldsta av de nu

¹ Ur N:r 3

Må hoppets öga på en mild försyn
Få winka lugnet fram till Edert *hjärta*,
Få winka motgift för hwarenda smärta

N:r 14

Mitt hem

— — — — —
Se! ren hon flätar armen så fast kring mig
torkar min panna med Cheveluren,
hviskar ett välkommen! uti mitt öra, ned till mitt *hjärta*

Himmelska drömmar! gäcken ej mera mitt blodsqualda
hjärta

N:r 23

Efter Therup

Han som en dag skall werlden dömma,
Mildt leende vårt *hjärta* böd — — —
— — — — —
Wet, Domarn ser, från fästets band
Till *hjärtat* förr, än till din hand

N:r 36

Tante Barbros klagan

Högmodsandan hwarje själ besitter,
Den i allas *hjärtan* insteg fått;
Man sig spökar ut med flärdens glitter
Liksom wore man en docka blott.

bevarade dikterna, så stannar man inför det blott i en avskrift bevarade namnsdagskvädet *På Emerentias Dag* (I: 217), ägnat den rika och välgörande prostinnan Bäckerström i Ljungby. Den oerhört svulstiga efterbildningen av tidens granna och högtidliga kantatstil förråder närmast gossen.»

Poemet meddelas här in extenso:

På Emerentias Dag

Österns Portar! öppnen Er!
 Delos' Tärna lampan släcker,
 Natten bäfvar, Dagen bräcker,
 Fosfor öfver hafvet ler;
 Morgonrodnans gyllne lågor
 Föda Snillet i mitt bröst;
 Sångens rökelse min röst,
 Andas genom luftens vågor.

När dagens härold nyss sin rosenprydda char
 Med purpurfålars spann kring Österns skyar svängde,
 På gyllne Sköldens rand, från jätteskuldran hängde,
 Han Emerentias namn i hulda strålar bar,
 Och Natten flydde hemsk, och dagens rika Brud
 Ur vågens famn sin hjessa sträckte.
 Men, Festens blomsterkrönta Gud
 Ej Du, — Polymnia ej i Pindens lagerskrud
 Mig Diktens elfenlyra räckte;
 En helig känslas magt, vid morgonfoglens ljud
 Min röst till glada sånger väckte.

O Du! hvars själ, i helga rosenband,
 Vid jorden dröjer, att vår kärlek röna;
 O! quarblif sent, i lifvets skumma land,
 Och skänk Ditt namn att vinterns dag försköna.
 När Dygdens känsla, glödande och öm
 Min svaga hand på Zitrans strängar förde,
 Hvad fröjd, om Snillet i en febrisk dröm
 Med Gudastrålen af sin glans mig rörde.
 Men harpans silfverljud och Sångens röst,
 Hvad magtlös samklang! högre stämma talar:
 Hör tacksamhetens språk ur rörda bröst,
 Se bödens offer-rök i bygdens dalar.
 Ur helgedomen af en gränslös själ,
 Med tårens vällust i ett hänryckt öga,
 En räddad Usling anförtror Ditt väl
 Åt Dygdens Brudgum, Hjelten i det höga.

Förlorad rinner ej den fromma tår,
 Som rörda minnen vid dess altar pressa,
 Han kallar Änglars vård i Dina spår
 Och gjuter glädjens olja på Din hjessa.
 Med fjedern sänkt i morgonrodnans glans,
 Och sången lärd i Kastaliders gille
 Och locken krönt af Snillets murgrönskrans,
 Jag glansen af Din ära måla ville.
 Men själens lyftning fåfängt känslan dref
 Mot Diktens zoner. Ack! ur druckna händer
 Föll gyllne Harpan. Sången ägnad blef
 Åt Helgons chor på Evighetens stränder.

Som stjernor blixtra opp i Hesperns fjät
 När Vesterns moln i purpurmantlar höljjas,
 Skall Du i åldrens stilla Majestät
 Af lugna fröjders myriader följas.
 Och sist, när sent Din himlaburna själ,
 I helgonstrålar krönt af Samvetsfriden,
 Ur Mamres lundar höjs, till evigt väl,
 Höjs öfver ödet, vanskligheten, tiden,
 Skall tacksamheten, höljd i Sorgens skrud.
 I känslotårar till Din grafvård skrida,
 Och Minnena, vid lutans klagoljud,
 Kring helga Urnan, hjertats lager vrida.

Redan B. J. Simonsson har anmärkt, att man i detta poem kan höra en fosforistisk klang, och Cederblad har sedan ytterligare understrukit, att man i poemet märker intryck av Phosphoroprologen. Helt säkert ha de rätt. Sådan poesi skrevs i Sverige omkring 1810 endast av fosforisterna, och den unge Stagnelius hade tvivelsutan gjort bekantskap med tidskriften Phosphoros, då han diktade sitt granna bombastiska födelsedagspoem. Även den berömda Phosphoroprologen är ett födelsedagspoem; den skildrar den nya poesiens födelse under bilden av en soluppgång.

Om denna uppfattning är riktig, kan Stagnelius' dikt dateras till något av åren 1811 eller 1812. Den måste vara senare än första häftet av Phosphoros, som utkom 1810. Emerentia-dagen, som var prostinnan Bäckerströms både namns- och födelsedag, inföll den 23 jan. Dikten bör rimligtvis ha tillkommit vid någon familjefest i Kölby, där Stagnelius deltagit, då han vistades i Kalmar. Till stiftsstaden flyttade Stagnelius' familj från Gärdslösa på Öland först på våren 1810. Höstterminen 1811 tillbragte Stagnelius i

Lund, men har med all sannolikhet vistats i Kalmar under julferierna; vårterminen 1812 har han nämligen förlagt studierna från Lund till Uppsala, dit han ankom först i mars (Bööks Monogr. s. 44). Man har alltså att välja mellan januari 1811 eller 1812 som diktens tillkomstdatum.

Man lägge f. ö. märke till att Stagnelius även i gravkvädet har bevarat spår av kantatformen och att han även här utgår från soluppgångsmotivet, fast det fattas symboliskt.

Från himlens boningar den helga timman klingar
 Till jordens mörker ned: hon slutat har sitt lopp.
 På morgonrodnans vingar,
 En morgonrodnad sjelf, den rena Själén svingar,
 Till Skaparns thron, ur grusets verldar opp.
 Ren ser hon strålarne af Kärleks-Solen spridas — — —

Stagnelius tänker sig i gravkvädet döden som en morgonrodnad till ett nytt liv.
